

R. ŽUKAITĖ

LAUKIO (FULICA ATRA L.) PAVADINIMAI LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOSE

Straipsnio svarbiausias tikslas – apžvelgti laukio (*Fulica atra* L.) pavadinimų susidarymą bei kilmę ir nustatyti šio vandens paukščio nominacijos principus lietuvių ir anglų kalbose. Remiamasi tokiomis teorinėmis-metodologinėmis prielaidomis: 1) įvairiose kalbose reiškiasi tokie nominacijos būdai, kaip žodžių daryba (derivacija ir kompozicija), žodžių reikšmės perkėlimas, idiomų susidarymas, vertinių bei skolinių vartojimas. Be to, daugelyje kalbų paplitusi nominacija, remiantis garsų mėgdžiojimu; 2) kai tikrovės objekto pavadinimas sudaromas žodžių darybos būdu, dažniausiai remiamasi kuriuo nors (nebūtinai esminiu) to objekto požymiu (požymio pavadinimas tuomet sudaro naujojo pavadinimo – darinio – pamatą); 3) skirtingose kalbose, veikiant nevienodoms aplinkos sąlygoms (geografinėi aplinkai, kultūrai, tradicijoms ir kt.), tikrovė gali būti modeliuojama kiek skirtingai (tai savo ruožtu veikia ir nominaciją); 4) nominacijos technika priklauso ir nuo konkrečios kalbos sistemos ypatybių; 5) pagal vyraujančius nominacijos principus negalima spręsti apie vienos ar kitos tautos mąstymo išsivystymo lygį¹.

Straipsnyje stengiamasi panagrinėti, kaip šie dėsningumai konkrečiai pasireiškia, pavadinant laukį lietuvių ir anglų kalbose. Pirma apžvelgiami visi lietuviški paskui – angliški *Fulica atra* pavadinimai².

1. *Laukys* – tiek Lietuvoje, tiek Britų salose gana paplitęs vandens paukštis. Jis yra maždaug vištos didumo, tamsiai pilkas, tik nuo snapo pamato ant kaktos už-eina didelė balta plokštelė.

2. *Laukỹs*. Šis *Fulica atra* pavadinimas, iš tarmių įėjęs į bendrinę kalbą, dar ir šiandien lengvai suvokiamas kaip galūnės vedinys iš būdvardžio *laukas* (//*laukas*), -a „su balta kakta ar baltu snukiu; praplikusia kakta, plikas“. Toks vardas šiam paukščiui buvo pritaikytas, norint pabrėžti charakteringą jo išvaizdos požymį – baltą plokštelę ant kaktos. Lietuvių kalboje *laukỹs* turi nemaža giminiškų žodžių: *laukis*, *laukỹtė*, *laukūtė* „gyvulys su balta dėme kaktoje“, *laukė* „plikė“, *lauka-*

¹ Plg. Urbutis V. Žodžių darybos teorija. – V., 1978, p. 56–59; Языковая номинация. Общие вопросы. – М., 1977, с. 147–186.

² Angliški paukščio pavadinimai paimti iš Swann H. K. A Dictionary of English and Folk-Names of British Birds. – London, 1913.

kāktis, -ē „kas su lauka kakta“, *laukaūsis*, -ē „su baltomis (laukomis) ausimis“ (LKŽ VII) ir kt. Latvių kalboje randame tikslų atitikmenį *lāucis* „arklys ar jautis su balta dėme kaktoje; Fulica atra“, būdvardį *lāuks* „laukas“ ir kitų giminiškų žodžių (ME II 425–427). Šie lietuvių ir latvių kalbų žodžiai, kaip nurodo E. Frenkelis ir kiti etimologai, toliau siejami su ide. šaknimi **leuk-*, **louk-*, **luk-* „šviesti“, kurios atstovų yra daugelyje indoeuropiečių kalbų.

3. *Vaštaka*. Šį žodį kaip *laukio* sinonimą pateikia T. Ivanauskas³ ir LKŽ karto- teka. Vartojama ir kiek kitokia šio žodžio forma: *vāštakas* „toks ežerų paukštis, panašus į laukinę antį, tik ilgesniu kaklu“ (Šunskai). Tačiau Frenkelis, remdamasis Bretkūno biblija ir A. Juškos „Lietuviškomis dainomis“, žodį *vaštaka* laiko sinoni- miniu putpelės, *Coturnix coturnix*, pavadinimu. Pažiūrėkime, ar pagrįstas toks tvir- tinimas. Frenkelio nurodytos A. Juškos dainos 6-ajame posmelyje sakoma:

Vāštakas, slānkos
pūpčio po lānkas,
Jab – kur nutūpes
Čiūlba kultūpis⁴...

Vargu ar galima, remiantis šiuo pavyzdžiu, tvirtinti, jog čia turėta galvoje put- pelė – kontekste nematyti jokių įrodymų. Be to, ir putpelė, ir piepala dainoje mini- mos atskirai⁵.

Bretkūno „Dovydo psalmėse“ žodis *vaštakos* skliausteliuose kaip paaiškinimas pridedamas prie žodžio *piepalos*, bet vėliau tas paaiškinimas paties Bretkūno ar jo redaktorių išbrauktas: *Anis meldefi tada ghis atsiunte piepalas/waschtakas*... (Ps 105, 40). Vokiškame M. Liuterio originale vartojamas žodis *Wachteln* („putpelės“): *Sie baten, da Ließ er Wachteln kommen*. J. Rėza analogiškoje psalmyno vietoje var- toja žodį *piepala*⁶. Kvanto-Berento biblijoje (1755 m). ta pati vieta verčiama žodžiu *putpelės*⁷. Bretkūno biblijos „Išminties knygoje“ taip pat pavartotas žodis *vaštaka*, o prie jo parašėte prirašyta *wachteln, piepal: Prifsch kuri karawoghima tu tawa βm[o]- nims ger darei, ir taisei iemus nauie strowa, butent, waschtaka penukschlu, kuru isi- gieide...* (Išm 16,_{2,3}). Kvanto-Berento biblijoje atitinkamoje teksto vietoje vėl var- tojama *putpelės*⁸. Taigi Bretkūno biblija – vienintelis šaltinis, kuriame *vaštaka* var- tojamas „putpelės“ reikšme. Jau Bretkūno redaktoriai, atrodo, abejojo tokia šio žo-

³ Ivanauskas T. Lietuvos paukščiai. – V., 1957, t. 1, p. 159.

⁴ Juška A. Lietuviškos dainos. – V., 1954, t. 1. (Be to, ta pati daina, kaip nežinomo XIX a. pr. autoriaus kūrinys „Daina apie linksną pavasarį“, įtraukta į chrestomatiją „Lietuvių poezija. XIX amžius“. – V., 1955, p. 180.)

⁵ Juška A. Min. veik., p. 454–456.

⁶ Žr. Žulys V. Jono Rėzos raštų leksika. Kand. dis. – V., 1970, p. 65.

⁷ Kvanto-Berento Biblija, 1755, p. 817.

⁸ Ten pat, p. 1236.

džio reikšme, visur prie žodžio *vaštaka* prirašydami paaiškinimus. Rėzos psalmyno rengėjai nebeįtraukė šio žodžio į tekstą, – jie „vengė jiems patiems ir daugeliui kitų negirdėtų arba mažai tegirdėtų žodžių, todėl neperėmė archaizmų, naujadarų, tarmybių...“⁹ Taigi aišku, jog *vaštakos* vartojimas reikšme „putpelė“ – labai ginčytinas faktas. Tai verčia suabejoti Frenkelio iškeltu šio žodžio kilmės aiškinimu – gretinimu su v. *Wachtel*. s. v. a. *wahtalla*. Su šiuo vakarų germanų žodžiu *vaštaką* tetiktų sieti, jei pirmine žodžio reikšme tikrai būtų galima pripažinti „putpelę“. Bet ir tokiu atveju, jei sutinkame, kad vokiečių žodis – onomatopėjinės kilmės (o germanistai linkę jį aiškinti kaip tik šitaip¹⁰), dar nėra garantijos dėl jo etimologinės sąsajos su lie. *vaštaka*.

Galbūt šis žodis ištiktukinės (t. y. garsų mėgdžiojamosios) kilmės? Ištiktukas *vašt-vašt* žymi garsą, kurį sukelia paukštis, vasnodamas sparnais. Pavasarį laukių gyvenamuose ežeruose girdimas nepaliaujamas klegesys, sparnų plasnojimas; „... kai būrys laukių pakyla, užesys girdimas net už kilometro“¹¹. Apie šio žodžio darybą tiksliau ką nors pasakyti sunku.

4. *Cinorius*¹², *cinōris* (LKŽ II 36). Šis tarminis laukio vardas veikiausiai pasidarytas iš polonizmo *cinà* (LKŽ II 33; plg. le. *cyna*), reiškiančio „alavo ir švino lydinį“, nors galėtų būti ir iš tos pačios reikšmės germanizmo *cinas* (plg. v. *Zinn*). Kapuko apylinkėse, kur pažįstamas žodis *cinōris*, *cinas* vartojamas reikšme „plikė“ – plg. *laūkė* „plikė“. Sudurtiniai žodžiai *cinakāktis* „plikakaktis“ ir *cinākis*¹³ „arklys baltomis, žvairomis akimis“ savo reikšmėmis labai primena būdvardžio *laūkas*, *-a* dūrinių *laukakāktis*, *laukaūsis* reikšmes. Dar labiau žodį *laūkas*, *-à* primena savo reikšmėmis kitas labai į *ciną* panašus skolinys, būtent, *cinkas* „dėmė; dėmėtas gyvulys“ ir jo hibridinis darinys *cinkakāktis* „kas su cinku (dėme) kaktoje“: „*Karvę juodos spalvos su baltu lopeliu ant kaktos vadina cinkakakte*“ (LKŽ II 36). *Cina(s)* ir *cinkas* tiek fonetiškai, tiek pagrindinėmis reikšmėmis (abu reiškia šviesius metalus) panašūs žodžiai. Jų vartoseną šnekamojoje kalboje galėtų būti sumišusi. Reikšmės skirtumas tarp tokių jų darinių kaip *cinakāktis* ir *cinkakāktis* labai nedidelis. Taigi, nors LKŽ ir nefiksuoja žodžio *cina(s)* reikšme „balta dėmė“, galima manyti, kad *cinorius (-is)* savo reikšme atitinka *cinkakāktį*, *laukakāktį*, *laūkį* ir yra atsiradęs dėl to paties paukščio požymio – ant kaktos užėinančios baltos plokštelės.

⁹ Žulys V. Min. veik., p. 71.

¹⁰ Kluge F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. 20. Auflage bearbeitet von W. Mitzka. – Berlin, 1967, S. 829.

¹¹ Ivanauskas T. Min. veik., p. 162.

¹² Ten pat, p. 159.

¹³ Žodžių *cinakāktis* bei *cinākis* pirmąjį sandą greičiausiai sudaro *cinà*. Tai rodytų šių žodžių geografija: visi trys vartojami Žemaičiuose, o *cinas* vartojamas daugiau į pietus ir į rytus.

5. *Gurnas, gurlas*. Pagrindinė žodžio *gurnas* reikšmė – „kulkšnis“. Be to, jis dar reiškia „arklio užpakalinės kojos alkūninį sąnarį; kulną; sąnarį; klubus, strėnas, kulšis, šlaunis; išsišokusią kūno dalį strėnose (arklių ir galvijų)“. Šių reikšmių sistema trumpai galima pavadinti „kaulo gurnu“. Reikšme „laukys“ *gurnas* pateikiamas atskirai, kaip homonimas (LKŽ III 756). K. Būga kaulo *gurną* sieja su srb. *gura* „kupra“, taip pat su lie. (kalno) *gūras* „kauburys“; *gūra* „žmogus, vaikščiojantis pagūromis“¹⁴. Frenkelis kaulo *gurną* sieja dar su šiais žodžiais: *gūrinti* „mažais žingsneliais susilenkus eiti“, *gūrinėti* „palengva, pasilenkus vaikščioti“, *gūras* „žmogus, vaikščiojantis pagūromis“ (LKŽ III 741), la. *gūrât (iês)* „matytis iš tolo, lėtai judėti, pasilenkus ką nors veikti“ ir kt. Šie žodžiai toliau sietini su ide. šaknimi **geu-* „būti išgaubtai ar įgaubtai susirietusiam“. Šios šaknies atstovai tolimesnėse kalbose – arm. *kuṛn* „nugara“, gr. γῦρός „lanku išlenktas“ ir kt.¹⁵

Nei K. Būga, nei Frenkelis nekalba apie žodį *gurnas* reikšme „laukys“. Tačiau gal galima Fulica atra pavadinimų *gurnas* ir *gurlas*, žinomų iš buvusios Prūsų Lietuvos¹⁶, reikšmės motyvacijoje išvelgti kokį ryšį su minėtais lietuvių ir kitų kalbų žodžiais?

Frenkelio pateikti veiksmažodžiai *gūrinti*, *gūrinėti*, taip pat žodžiai *guriuoti* (-iuoja, -iavo), *gurėnti* (-ėna, -ėno), *gurėti*, (*gūri*, -ėjo), *gūruoti* (-uoja, -avo), *gūrti* (*gūra*, *gūro*) (LKŽ III 759) reiškia pasilenkusio ėjimą arba greitą bėgimą. Labai dažnai šie veiksmažodžiai apibūdina paukščių eiseną, plg.: *Gūrinėja kaip višta per lietų; Rodos, dar nesenas, o jau gūrina lyg žąsiukas; Ilgai lis, kad vištos gūrinėja po lauką* (LKŽ III 750); *Vištos nugūrino tūptų* (LKŽ III 751). Toks eisenos nusakymas labai tiktų laukiui vandeninių vištų šeimos atstovui. Štai kaip prof. T. Ivanauskas apibūdina laukio eiseną: „Eisena savotiška, greita, paukštis eidamas pakelia uodegą ir krutina galvą“¹⁷. Galbūt laukys ir pavadintas *gurnu*, atsižvelgiant į jo linkčiojančią eiseną? *Gurlas* tokiu atveju būtų tarminis variantas su skirtinga priesaga. Šitoks reikšmės motyvavimas leistų *gurnui* (*gurlui*) prisišlieti prie Būgos ir Frenkelio nurodytos žodžių grupės. Visiems tiems žodžiams būdinga reikšmė „būti iškilusiam, išlenktam, styretai, veikti ką nors susilenkus“.

6. *Kamka*. Šio žodžio kilmė visiškai neaiški. LKŽ laiko jį bendrinei kalbai neteiktinu (V 178). Žodyno redaktoriai remiasi Kuršaičiu ir Neselmanu. Tačiau pačiam Kuršaičiui šis žodis nebuvo pažįstamas (parašytas laužtiniuose skliausteliuose). Nesselmanas savo žodyne taip pat tik spėlioja apie šio žodžio reikšmę, rašydamas, jog

¹⁴ Būga K. RR. – V., 1958, t. 1, p. 329–330.

¹⁵ Fraenkel E. LEW, Bd. 1, 177.

¹⁶ Nesselmann G. H. F. Wörterbuch der Littauischen Sprache. – Königsberg, 1850, S. 263: „*Gurlas*, o, m. das schwarze Schilfhuhn, die Seente, in den Südlichen Hafgegenden. *Gurnas*, o, m. dass. in den nördlichen Hafgegenden“.

¹⁷ Ivanauskas T. Min. veik., p. 158.

J. Brodovskis ir „das große Quartlexikon des Geh. Archiws“ *kamkq* verčią jam negirdėtu žodžiu Belg¹⁸.

7. *Krāgas*. Šis pavadinimas pagrindine reikšme taikomas kragų šeimos (Podicipaedidae) vandens paukščiams – ausuotajam kragui, taip pat rudakakliui, juodakakliui, raguotajam ir mažajam kragui – ir yra greičiausiai garsų mėgdžiojamosios kilmės¹⁹. Elisonas *krāgq* kažkodėl laiko pagrindiniu *Fulica atra* vardu²⁰, o T. Ivanauskas iš viso nemini šio pavadinimo kaip *laukio* sinonimo. Sunku pasakyti, ar *kragas* – savarankiškas onomatopėjinės kilmės laukio pavadinimas, ar šis vardas perkeltas laukiui dėl jo išorinio panašumo į Podicipaedidae šeimos paukščius (laukys taip pat nardo, iš tolo galbūt gali pasirodyti panašus į kragą...).

8. *Vandens vištelė*. LKŽ kartotekoje yra pavyzdys, kuriame žodis *vaštaka* paaiškintas „vandens vištele“²¹. „Vandeninės vištos“ – tai bendras visos Rallidae šeimos, kuriai priklauso ir laukys, pavadinimas. Išoriniais požymiais (eisena, polėkiu, papročiais) šios šeimos atstovai primena mažų veislių vištas. *Vandens vištele* laukys pagrįstai gali būti vadinamas dėl to, kad iš visos Rallidae šeimos labiausiai mėgsta atvirus vandenį ir daugiausiai plauko. Bet gali būti, kad *Fulica atra* vadinimas *vandens vištele* tėra spontaniškas atvejis, atsitiktinumas.

9. *Coot*. Šis anglų kalbos žodis atitinka XIV a. vidurinių anglų *cote*, *coote*. Pertridžas spėja, jog *coot* – onomatopėjinės kilmės²². Daugelis anglų autorių vartoja mokslinį dvižodį (dirbtinai sudarytą) laukio pavadinimą *common coot* „paprastasis laukys“. Epitetą *common* gana įprasta dėlioti prie įvairių paukščių vardų. Makdžilivrėjus (Macgillivray) 1837 metais pateikia pavadinimą *cute*²³, o Sveinsonas (Swainson) knygoje „Britų paukščių pavadinimai tautosakoje ir tarmėse“ (1886) duoda *queet*²⁴. Abu pastarieji pavadinimai yra tarminės *coot* lytys.

Kaip pažymi „The Oxford Dictionary of English Etymology“, seniau buvo vartojamas dvižodis laukio pavadinimas *bald coote*²⁵. Šį pavadinimą kaip tarminį pateikia daugelis anglų paukščių ir jų vardų ankstesniųjų tyrinėtojų – Ratis (Rutty)

¹⁸ Nesselmann G. H. F. Op. cit., S. 176: „*Kamka*, ôs, f. übersetzen Bd. u. Qu. durch Belg, ein mir unbekanntes Wort. Sollte vielleicht damit *Belch*, das Schwarze Wasserhuhn, *Fulica atra*, gemeint sein?“

¹⁹ Plg.: „jų balsai „karr – karr“ toli girdimi“. (T. Ivan. II 21).

²⁰ Elisonas J. Zoologijos sistematikos terminų žodynelis. – Kaunas, 1920, p. 76.

²¹ Pavyzdys su metrika „iš Suvalkų“.

²² Partridge E. Origins. A Short Etymological Dictionary of Modern English. – London, 1959, p. 119.

²³ Žr. Swann H. K. A Dictionary..., p. 71.

²⁴ Ten pat, p. 186.

²⁵ Žr. The Oxford Dictionary of English Etymology. – London, 1966. (Toliau trumpinama ODEE.)

(1772), Montegju (Montagu) (1802). Sveinsonas iš Somerseto apylinkių pateikia vardus *bald coot* ir *bald duck*. Šiam pavadinimui atliepia škotų *bellkite*, taip pat terminis *bellcoot*. Škotijoje aptiktas ir pavadinimas *bellpoat* (= *bald pout*) – angliškai *bald fowl* (: *fowl* „višta“).

ODEE teigia, jog *Fulica atra* pavadinimas *bald coot* – vienas iš anksčiausiai užfiksuotų žodžio *bald* pavartojimo pavyzdžių. *bald*[*bōld*] dabartinėje anglų kalboje reiškia „nuplikęs, be plaukų, be plunksnų, nepridengtas“. XIV a. viduriniai anglai turėjo *balled(e)* „plikas, laukas, su balta dėme“. Tai priesagos *-ede* vedinys; pamatinis žodis **ball-* reiškia „baltą dėmę, laukymę“. Germanų kalbose artimiausi šio žodžio giminaičiai yra da. *baeldet* (a. *bald*), go. *bala* „laukas arklys“; s. v. a. *belihha*, dab. v. *Belche* „laukys“. Neišplėstinės ide. šaknies **bhel-* „baltas, šviesus, spindintis“ žodžių apstu ir kitose ide. kalbose: lie. *bálti*, *báltas*, *bálnas* „blyškus“, la. *bāls* „blyškus“ ir kt., gr. *φαλός* „baltas“, *φαλαρός* „laukas“, *φαλαρίς* „laukys“, lo. *fulica* „laukys“.

Taigi matome, jog pirmasis dvižodžio pavadinimo *bald coot* komponentas savo reikšme maždaug atitinka lietuvių būdvardį *laūkas*, *-a* ir kad tos šaknies būdvardžiais neretai remiasi ir kitų indoeuropiečių kalbų laukio pavadinimai – v. *Belche*, gr. *φαλαρίς*, lo. *fulica*. Lietuvių *laukỹs* ir anglų *bald* siejami su vienodos reikšmės ide. šaknimis: **leuk-*, **louk-*, **luk-* „šviesti“ ir **bhel-* „šviesti, baltai žerėti“. Iš vienos sinoniminės ide. šaknies palikuonių susidarė baltų ir slavų *Fulica atra* pavadinimai (*laukỹs*, la. *lāucis*, r. *лыцѣ*, le. *lyska*), iš kitos – minėti germanų ir graikų bei lotynų laukio vardai. Nėra abejonių, jog visi šie *Fulica atra* pavadinimai turi vieną bendrą nominacijos pagrindą – baltą plokštelę paukščio kaktoje, kuri žmogaus suvokiama kaip balta dėmė, laukymė ar plika (be plunksnų) vieta.

Prie *bald coot* šliejasi *bullcoot* ir *beltie*. Sveno manymu, *bullcoot* greičiausiai terminis ar iškraipytas *bellcoot* variantas, o *beltie* – tikriausiai terminė ar iškraipyta *baldie* lytis, kuri, savo ruožtu, yra mažiškinė žodžio *bald* forma.

10. *Whistling duck*. Pažodžiui – „švilpianti antis“. Šį pavadinimą Svenas pateikia kaip Renfrušyro apylinkių vardą laukiui. Šis dvižodis pavadinimas sudarytas, remiantis išoriniu laukio panašumu į antį ir jo savybe leisti šaižius garsus.

11. *Water-crow*. Pažodinė reikšmė – „vandeninis varnas“. Svenas pažymi, kad šitaip laukys vadinamas Anglijos srityje Damfrise. Šiaipjau vardas *water-crow* anglų tarmėse dažniau taikomas vandeniniam strazdui, *Cinclus cinclus* (a. *dipper*). Vargu, ar pastarojo pavadinimas galėtų būti ištiesai perkeltas laukiui: tarp šių paukščių maža panašumo. Taip pat sunkiai tikėtina, kad nominacijos principas būtų panašumas į varną: nors laukys taip pat tamsios spalvos, tačiau to per maža, kad jį

galima būtų painioti su tokiu visiems gerai žinomu paukščiu kaip varnas. Greičiausiai buvo remtasi šiurkščiu paukščio balsu (*crow* – onomatopėjinės kilmės) ir paukščio gyvenimu prie vandens (*water crow*). Šis vardas padarytas germanų kalboms būdingu žodžių sudūrimo būdu.

12. *White-faced diver*. Pažodžiui „baltaveidis naras“. Šitai laukys vadinamas Airijoje. Pavadinimas remiasi dviem požymiais: panašumu į vandens paukštį narą ir kartu laukio skiriamuoju bruožu – jau minėtu laukumu.

13. Svenas savo knygoje pateikia ir kelis keltiškus laukio vardus. Iš jų įdomumo dėlei paminėsime tik vieną, kurio reikšmė aiški: *iar ddwfr foel* „lauka vandeninė vištelė“. Orknėjų salose yra pavadinimas *snaith* ar *snyth*, kilęs iš islandų *snaud-ur* „nuogas, plikas“. Kaip matome, ir gretimose anglams kalbose laukio pavadinimai sudaryti pagal būdingiausią šio paukščio išvaizdos požymį.

14. Dabar galime palyginti lietuviškų ir anglišių laukio vardų nominacijos principus.

14.1. Jei neskaitysime įvairių tarminių *bald coot* variantų, visi angliški laukio vardai – dvižodžiai. Tiesa, dabar bendrinio laukio vardu laikomas žodis *coot*, tačiau, kaip matėme, anksčiau buvo vartojamas dvižodis pavadinimas, o ir dabar tarinėse su įvairiomis transformacijomis gyvuoja *bald coot*. Lietuvių kalboje užfiksuotas tik vienas dvižodis pavadinimas – *vandens vištelė*.

14.2. Suprantama, jog kiekvienas dvižodis pavadinimas remiasi dviem požymiais, kartais – dviem skirtingais nominacijos principais (plg. *bald coot*, *water crow*).

14.3. Lietuvių *laukỹs*, *cinorius* ir anglų *bald coot*²⁶ bei *white-faced diver* remiasi tuo pačiu išsiskiriančiu laukio išvaizdos požymiu – nuo snapo pamato ant kaktos užeinančia balta plokštele.

Kuria nors paukščio elgsenos ypatybe (eisenos požymiais, šaižiu švilpimu) remiasi lie. *gurnas*, *gurlas* bei a. *whistling duck*. Paukščio gyvenamąja vieta remiasi pirmieji komponentai pavadinimų *water-crow* ir *vandens vištelė*. Antrieji beveik visų dvižodžių pavadinimų komponentai remiasi laukio panašumu į kokį kitą paukštį, plg.: *whistling duck*, *white-faced diver*, *bald duck*, *bellpoot* (*poot* < *pout* „višta“). Tą patį galima pasakyti apie *vandens vištelę*.

14.4. Onomatopėjinės kilmės yra a. *coot* bei visi šio žodžio variantai, taip pat *water-crow*. Lietuvių kalboje greičiausiai garsų mėgdžiojamosios prigimties yra *kragas* ir *vaštaka*²⁷.

14.5. Matome, jog to paties tikrovės objekto nominacijos principai skirtingose kalbose gali tiek sutapti, tiek ir skirtis. Anglišių ir lietuviškų laukio pavadinimų ty-

²⁶ Tas dvižodžio pavadinimo komponentas, kuris turimas galvoje, kalbant apie požymį, praretinamas.

²⁷ Kalbant apie *vaštaką*, galbūt geriau tiktų terminas „garsų simbolika“. (Apie tą plačiau žr. Языковая номинация. Общие вопросы, с. 183.)

rinėjimas patvirtina mintį, jog požymių, kuriais remiasi objekto pavadinimai, įvairavimas priklauso nuo to objekto požymių gausumo: kuo daugiau požymių turi reiškinys, tuo tas įvairavimas didesnis. Tais atvejais, kai reiškinys turi kokių išsiskiriančių, į akis krintančių požymių, jie dažniausiai tampa reiškinio nominacijos pagrindu²⁸.

SMULKMENA

XLIV

Daiktavardžių *ā* kamieno cirkumfleksines ir trumposios šaknies baritonų paradigmą (II kirčiuotę) yra paveikęs Sosiūro-Fortunatovo dėsnis. Taigi kirčiuojame n. sg. *rankà*, i. sg. *rankà*, a. pl. *rankàs*, n. -a. du. (*dvì*) *rankì*, nes šių linksnių galūnės buvo akūtinės: n. sg. **-á*, i. sg. **-á < *-án* (iš **-án*), a. pl. **-ás*, n. -a. du. **-ie*. Tačiau į žodžio vidurio akūtinį **á (> ó)* kirtis neperkeliamas: sakome d. pl. *rañkoms*, d. du. *rañkom* (plg. *šakóms*, *šakóm*), loc. pl. *rañkose* (*-ose* iš **-ás + *én*), loc. sg. *rañkoje*, i. pl. *rañkomis*. Chr. S. Stangas dėl tokio neperkėlimo rašo: "Es scheint, als ob die dreisilbigen Formen vom Genitiv (*rañkos*, *rañku*) dominiert waren, d. h. von den zweisilbigen Kasusformen, die den Typus 2 gegenüber dem Typus 4 *žiemà*, *-òs*, *-ũ* speziell charakterisierten"¹. Tačiau mums atrodo, kad kirčio nenukėlimas lengviau paaiškinamas kitų linksniavimo tipų, turėjusių po cirkumfleksinės (resp. trumposios) šaknies trumpąjį kamiengalio balsį, poveikiu, plg. d. pl. *pīřštam(u)s*, *tuřgum(u)s*, dial. *añglim(u)s*, d. -i. du. *pīřštam(a)*, *tuřgum(a)*, dial. *añglim(a)*, s. lie. loc. pl. *añglisu* 'anglyse', *tuřgusu* 'turguose', loc. sg. *tuřguje*, i. pl. *tuřgumis*, dial. *añglimis*. Prie loc. pl. *rañkose* buvo priderinta ir ill. pl. *rañkosna*. Tačiau tokio ill. pl. kirčiavimo nepalaikė kiti linksniavimo tipai, kurių daugiskaitos iliatiškai dėsningai turėjo būti kirčiuojami **pīřštúosna*, **turgúosna*, **anglýsna*. Ilgainiui pagal loc. pl. *pīřštuose*, *tuřguose*, dial. *añglyse* imta kirčiuoti ir iliatiyvus *pīřštuosna*, *tuřguosna*, *añglysna* (kur šis žodis II kirčiuotės), o šalia *rañkosna* vietomis dabartinėse tarmėse (pvz., Adūtiškyje) ir ypač senuosiuose raštuose turimas ir *rankósna* kirčiavimas, plg. Daukšos postilės *rañkófn'* 283₃, *rañkófn'* 175₃₈, *mariófn'* 149₁₉.

²⁸ Plg. Urbutis V. Min. veik., p. 56.

¹ Stang Chr. S. Vergleichende Grammatik der Baltischen Sprachen. Oslo – Bergen – Tromsø, 1966, S. 289.